

Marcin Skobrtal

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

RzeczPiSpol

RzeczPiSpolita Polska.

Geografia wyborcza Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości w latach 2005-2010

POLSKA SCENA POLITYCZNA w czasie dwóch ostatnich kadencji parlamentu zdominowana była przez dwubiegunowy spór między Platformą Obywatelską a Prawem i Sprawiedliwością. Choć w 2005 r. obie partie były początkowo gotowe na stworzenie koalicji rządowej, to jednak wkrótce ich stosunki przerodziły się w rywalizację trwającą do dzisiaj. Kolejne wybory parlamentarne, prezydenckie, samorządowe i do Parlamentu Europejskiego opierały się nie na podziale lewica-prawica, ale na debacie między dwoma pravicowymi partiami. Ta rywalizacja przeniosła się także na poziom społeczny, tworząc podział na Polskę „liberalną” i „solidarną”¹. Wielokrotnie próbowano przenieść linie tego podziału na konkretne niewidoczne granice wewnętrzne, wskazując na okręgi, gdzie większe poparcie miała PO, a gdzie PiS. Nie było to zadanie łatwe, bowiem podziały terytorialne okazały się być dynamiczne i skomplikowane. Niniejszy artykuł składać się będzie z dwóch części: pierwszej, poświęconej terytorialnemu rozkładowi głosów w minionym pięcioleciu, oraz drugiej, dotyczącej najważniejszych czynników determinujących ów rozkład. Obie one mają dać odpowiedź na pytanie, które czynniki należy analizować, by móc jak najpełniej wyjaśnić terytorialne zróżnicowanie preferencji wyborczych.

ANALIZA WYNIKÓW WYBORÓW

Podział Polski, jaki ujawnił się w wyborach parlamentarnych i prezydenckich z 2005 r. nie wszędzie nabierał wyraźnego charakteru.

¹ Podziały te pojawiają się bardzo często w publicystyce, np. P. Śmiłowicz, *Popękany kraj*, „Newsweek”, <http://www.newsweek.pl/artykuly/wydanie/1089/popekany-kraj,40153,1>, 18.04.2011 r. Hasło „Polski solidarnej” pojawiło się w programie PiS (w roku 2009 „Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska”).

W wyborach do Sejmu PiS uzyskało najwyższe poparcie (ponad 30%) w okręgach: Chrzanów, Kraków, Nowy Sącz, Tarnów, Warszawa II², Krosno, Rzeszów (najwięcej – 38,2%), Bielsko-Biała, Rybnik i Katowice. Większość tych okręgów leżała na obszarze dwóch województw: podkarpackiego i małopolskiego. PO natomiast najwięcej głosów uzyskała w okręgach: Wrocław, Kraków, Warszawa I, Gdańsk (najwięcej w Polsce – 39,9%), Gdynia, Gliwice, Rybnik, Katowice i Poznań. W tym przypadku, obok województwa pomorskiego, poparcie dla PO koncentrowało się głównie wokół największych Polskich miast. Ciekawa sytuacja zaistniała w województwie śląskim, gdzie głosy na obie partie rozłożyły się niemal po równo: w zachodniej i północnej części lepszy wynik miała PO, we wschodniej i południowej PiS.

Tabela 1. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w 2005 r.

województwo	wybory – Sejm		wybory prezydenckie (I tura)		wybory prezydenckie (II tura)	
	PiS	PO	L. Kaczyński	D. Tusk	L. Kaczyński	D. Tusk
dolnośląskie	24,63	28,34	29,75	41,29	46,84	53,16
kujawsko-pomorskie	23,69	19,72	27,77	32,76	52,51	47,49
lubelskie	23,71	14,66	36,52	22,92	70,48	29,52
lubuskie	22,84	24,21	24,99	40,81	42,44	57,56
łódzkie	23,09	18,51	31,33	30,23	59,44	40,56
małopolskie	36,13	24,9	43,25	35,33	60,62	39,38
mazowieckie	28,47	24,36	35,96	36,97	55,32	44,68
opolskie	20,53	24,24	25,89	45,06	41,87	58,13
podkarpackie	36,41	15,92	49,37	23,00	72,66	27,34
podlaskie	28,46	15,25	39,76	25,87	63,53	36,47
pomorskie	26,3	36,21	29,34	48,76	42,78	57,22
śląskie	30,12	30,09	32,95	41,53	49,11	50,89
świętokrzyskie	23,76	15,36	30,31	26,02	64,93	35,07
warmińsko-mazurskie	22,26	23,81	26,56	38,31	47,37	52,63
wielkopolskie	20,97	26,58	25,81	39,74	47,53	52,47
zachodniopomorskie	22,18	25,87	23,82	42,54	41,47	58,53

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej, <http://wybory2005.pkw.gov.pl/>, 16.02.2011 r.

² Okręg wyborczy Warszawa II obejmuje aglomerację warszawską, bez m. st. Warszawy, tworzącego okręg Warszawa I.

Warto zwrócić uwagę, że różnica głosów między PO a PiS w województwach zachodnich i centralnych była stosunkowo nieduża (za wyjątkiem pomorskiego – blisko 10% i wielkopolskiego – niecałe 7%), natomiast na wschodzie i południu różnice były często kilkunastoprocentowe.

W przypadku wyborów prezydenckich rozkład głosów w I turze wskazywał na wyraźną przewagę Lecha Kaczyńskiego w województwach podkarpackim i małopolskim, natomiast Donalda Tuska w pomorskim, opolskim, zachodniopomorskim, śląskim, dolnośląskim i lubuskim. W II turze ten pierwszy największe poparcie uzyskał w Podkarpackiem, Lubelskiem, Świętokrzyskiem, Podlaskiem i Małopolskiem. Różnice między oboma kandydatami w I turze były wyraźniejsze niż w przypadku wyborów parlamentarnych. Większą przewagę uzyskiwał częściej Donald Tusk w województwach zachodnich, mniejszą Lech Kaczyński na wschodzie i południowym wschodzie. W dwóch województwach, łódzkim i mazowieckim różnica była niewielka i wynosiła około 1%. Sytuacja zmieniła się w II turze: przewaga Donalda Tuska w tych samych województwach zmalała o kilka procent, a Lecha Kaczyńskiego znacznie wzrosła. W jednym przypadku (kujawsko-pomorskie) zmieniły się preferencje (w I turze większość poparła D. Tuska, w II L. Kaczyńskiego). W dwóch regionach, gdzie w I turze istniała niewielka różnica głosów wygrał zdecydowanie Lech Kaczyński. Natomiast względna równowaga między oboma kandydatami zaistniała w województwie śląskim.

Wybory samorządowe z 2006 r. potwierdziły w dużej mierze podział, jaki zarysował się rok wcześniej. Najlepszy wynik PO uzyskała w Pomorskiem, a PiS w Podkarpackiem. Pierwsza z partii miała przewagę w 9 zachodnich województwach, druga w 7 pozostałych. Warto zwrócić uwagę, że przewaga PO w zachodnich regionach nieco umocniła się w stosunku do poprzedniego roku. Najmniejsza różnica głosów była, podobnie jak w II turze wyborów prezydenckich w województwach: łódzkim i mazowieckim. Do ciekawej sytuacji doszło w Małopolskiem: choć wynik PiS był tutaj jednym z najlepszych w Polsce, to PO uzyskała również ponad 30% głosów, a różnica między obiema partiami wynosiła niecałe 4%. W dwóch województwach, które w roku 2005 nie wykazywały jednoznacznych lub stałych preferencji (kujawsko-pomorskie i śląskie) zwyciężyła PO.

Tabela 2. Wyniki wyborów do sejmików wojewódzkich w 2006 r.

województwo	PiS	PO
dolnośląskie	23,85	37,05
kujawsko-pomorskie	21,84	26,56
lubelskie	25,96	15,93
lubuskie	21,38	27,97
łódzkie	23,14	21,57
małopolskie	34,44	30,78
mazowieckie	24,96	24,47
opolskie	19,03	23,99
podkarpackie	37,14	15,76
podlaskie	29,18	18,67
pomorskie	23,88	43,94
śląskie	25,01	33,26
świętokrzyskie	21,76	13,06
warmińsko-mazurskie	20,15	26,85
wielkopolskie	20,22	29,34
zachodniopomorskie	20,82	33,36

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej, <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/geoKraj.html?>, 17.02.2011 r.

W przedterminowych wyborach parlamentarnych z 2007 r. PiS najwyższe poparcie uzyskało w okręgu Nowy Sącz (51.35%). W dalszej kolejności (powyżej 40% głosów) były okręgi: Rzeszów, Tarnów, Krosno, Siedlce, Radom, Lublin, Piotrków Trybunalski i Chrzanów. Były one zlokalizowane w województwach małopolskim i podkarpackim, a więc tam, gdzie PiS miało największe poparcie od 2005 r., a także w Łódzkiem, Mazowieckiem i Lubelskiem. Największa różnica głosów (ponad 15%) na korzyść PiS wystąpiła w okręgach: Chełm, Nowy Sącz, Siedlce i Rzeszów, a więc przede wszystkim w Polsce południowo-wschodniej. PO natomiast największą popularnością cieszyło się w okręgu Poznań (58,6%), wynik powyżej 50% uzyskała także w okręgach: Gdańsk, Warszawa I, Wrocław i Gdynia. Obok okręgów województwa pomorskiego, pojawiły się tutaj, podobnie jak przed dwoma laty również największe miasta. Największą (ponad 20%) przewagę PO nad PiS odnotowano w okręgach: Wałbrzych, Wrocław, Warszawa I, Opole, Gdańsk, Gdynia, Gliwice, Olsztyn, Piła, Poznań, Koszalin i Szczecin. Łatwo zauważyć, iż są to okręgi położone głównie w województwach zachodnich i północnych. Najmniejsza różnica głosów

(poniżej 10%) w skali województwa była w Łódzkiem, Mazowieckiem i Podlaskiem, w skali okręgu zaś w Sieradzu, Chrzanowie, Płocku, Warszawie II, Białymstoku, Bielsko-Białej, Częstochowie i Koninie.

Tabela 3. Wyniki przedterminowych wyborów do Sejmu w 2007 r.

województwo	PiS	PO
dolnośląskie	28,40	53,20
kujawsko-pomorskie	26,75	39,27
lubelskie	39,51	24,09
lubuskie	22,47	47,06
łódzkie	35,14	30,46
małopolskie	45,64	32,21
mazowieckie	35,63	45,17
opolskie	22,87	46,58
podkarpackie	48,43	27,81
podlaskie	38,81	32,36
pomorskie	26,55	51,03
śląskie	24,98	44,75
świętokrzyskie	39,07	27,94
warmińsko-mazurskie	24,15	45,25
wielkopolskie	21,04	58,60
zachodniopomorskie	24,05	48,96

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej, <http://wybory2007.pkw.gov.pl/>, 17.02.2011 r.

W drugich polskich wyborach do Parlamentu Europejskiego z 2009 r. PO największe poparcie uzyskała w województwie pomorskim, wynik powyżej 50% odnotowała także w opolskim i śląskim. PiS natomiast największy odsetek głosów uzyskało w Małopolskim, a w drugiej kolejności w Podkarpackiem. Rządząca wówczas Platforma miała dużą przewagę w 11 województwach (często ponad 20, a nawet 30%), natomiast opozycyjne PiS zwyciężyło w 5 województwach, jednak w tym przypadku różnica głosów rzadko przekraczała 10%.

W I turze przedterminowych wyborów prezydenckich w 2010 r. Bronisław Komorowski wygrał w dziewięciu województwach na zachodzie i w centrum, najlepsze wyniki osiągając w Pomorskim, Lubuskim i Opolskim. Jego przewaga nad kontrkandydatem była na ogół duża, przekraczająca 10, a nierzadko 20%. Jarosław Kaczyński zwyciężył w pozostałych siedmiu województwach, największa przewaga była

w dwóch województwach (łódzkie, mazowieckie). Najlepsze wyniki otrzymał w Podkarpackiem, Lubelskiem i Małopolskiem.

Tabela 4. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w 2009 r.

województwo	PiS	PO
dolnośląskie	23,30	47,74
kujawsko-pomorskie	19,40	43,08
lubelskie	36,15	29,61
lubuskie	20,75	41,30
łódzkie	28,16	42,74
małopolskie	42,68	38,01
mazowieckie	26,82	45,13
opolskie	21,96	54,12
podkarpackie	41,88	29,19
podlaskie	37,19	31,71
pomorskie	21,96	59,14
śląskie	22,25	56,17
świętokrzyskie	36,22	25,89
warmińsko-mazurskie	21,52	44,66
wielkopolskie	19,17	45,79
zachodniopomorskie	19,97	48,38

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW:
<http://pe2009.pkw.gov.pl/PUE/PL/WYN/M/index.htm>, 18.02.2011 r.

W II turze proporcje województw były takie same jak w pierwszej, Bronisław Komorowski w ośmiu województwach otrzymał ponad 60%, podczas gdy Jarosław Kaczyński w dwóch (Podkarpackie i Lubelskie). W Podlaskiem i Łódzkim różnica głosów była niewielka (ok. 5%), jeszcze mniejsza w Mazowieckiem (niecałe 2%).

Wybory samorządowe, jakie odbyły się w listopadzie 2010 r. wykazały dużą przewagę PO nad PiS w województwach zachodnich. Partia rządząca najlepsze wyniki uzyskała na Pomorzu, zarówno wschodnim, jak i zachodnim. Ponadto zwyciężyła również w województwach, w których wcześniej silną pozycję miał PiS: mazowieckim, łódzkim, podlaskim i małopolskim. Tutaj różnica głosów była jednak już mniejsza. PiS wygrało w trzech województwach wschodnich: podkarpackim, lubelskim oraz świętokrzyskim, jednak jedynie na Podkarpaciu przewaga nad PO była wyraźna.

Tabela 5. Wyniki wyborów prezydenckich w 2010 r.

województwo	wybory prezydenckie (I tura)		wybory prezydenckie (II tura)	
	J. Kaczyński	B. Komorowski	J. Kaczyński	B. Komorowski
dolnośląskie	30,88	47,29	39,92	60,08
kujawsko-pomorskie	28,73	45,82	39,40	60,60
lubelskie	48,76	27,65	62,85	37,15
lubuskie	25,24	51,09	33,30	66,70
łódzkie	39,75	36,11	52,67	47,33
małopolskie	45,78	35,35	56,12	43,88
mazowieckie	40,52	39,73	50,58	49,42
opolskie	26,67	51,62	35,38	64,62
podkarpackie	54,09	26,69	65,19	34,81
podlaskie	43,54	36,32	52,21	47,79
pomorskie	28,41	52,66	35,28	64,72
śląskie	32,52	45,14	42,60	57,40
świętokrzyskie	44,49	29,54	59,56	40,44
warmińsko-mazurskie	28,30	47,89	37,70	62,30
wielkopolskie	28,38	47,00	39,45	60,55
zachodniopomorskie	24,97	49,99	33,74	66,26

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW:

<http://prezydent2010.pkw.gov.pl/PZT/PL/WYN/W/index.htm>, 18.02.2011.

Tabela 6. Wyniki wyborów samorządowych w 2010 r.

województwo	PO	PiS
dolnośląskie	30,41	17,42
kujawsko-pomorskie	33,81	17,77
lubelskie	22,97	28,38
lubuskie	33,89	16,97
łódzkie	27,00	24,22
małopolskie	33,82	31,69
mazowieckie	28,56	23,85
opolskie	31,93	17,43
podkarpackie	21,71	38,54
podlaskie	31,43	30,09
pomorskie	43,76	18,79
śląskie	33,66	20,76
świętokrzyskie	15,86	20,50
warmińsko-mazurskie	34,84	16,56
wielkopolskie	32,04	17,95
zachodniopomorskie	40,8	18,67

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW:

<http://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/000000.html>, 18.02.2011 r.

CZYNNIKI SPOŁECZNO-EKONOMICZNE

W TEJ GRUPIE DETERMINANT można wyróżnić przede wszystkim wskaźniki ilustrujące zamożność regionu (PKB *per capita*) oraz sytuację społeczno-gospodarczą (najlepiej obrazowaną przez poziom bezrobocia). Dla pełniejszego obrazu warto jednak zbadać także strukturę ludności ze względu na czynniki determinujące udział w życiu gospodarczym, takie jak np. wykształcenie, miejsce zamieszkania czy sektor zatrudnienia.

Analiza zależności między zamożnością regionu, mierzoną poprzez PKB na 1 mieszkańca, a wynikami poszczególnych partii nie daje jednoznacznych danych. PO cieszyła się co prawda poparciem w bogatych aglomeracjach (Warszawa, Poznań, Wrocław, Trójmiasto), natomiast PiS zdobyło największe poparcie w stosunkowo ubogich regionach Polski wschodniej, jednak pierwsza z partii cieszyła się również coraz większym poparciem w borykających się z trudnościami ekonomicznymi podregionach Polski zachodniej i północnej, druga zaś osiągała także dobre wyniki w aglomeracji krakowskiej czy regionach plasujących się w środku rankingu, głównie w Polsce centralnej.

Tabela 7. Porównanie wielkości PKB per capita i wyników wyborów do Sejmu w 2005 i 2007 r.

województwo	2005		PKB/ mieszk.	2007		PKB/ mieszk.
	PO	PiS		PO	PiS	
dolnośląskie	28,34	24,63	26 620	53,20	28,40	33 567
kujawsko-pomorskie	19,72	23,69	22 474	39,27	26,75	26 801
lubelskie	14,66	23,71	17 591	24,09	39,51	20 913
lubuskie	24,21	22,84	23 241	47,06	22,47	27 350
łódzkie	18,51	23,09	23 666	30,46	35,14	28 371
małopolskie	24,9	36,13	21 989	32,21	45,64	26 456
mazowieckie	24,36	28,47	40 817	45,17	35,63	49 415
opolskie	24,24	20,53	21 347	46,58	22,87	25 609
podkarpackie	15,92	36,41	17 789	27,81	48,43	20 829
podlaskie	15,25	28,46	19 075	32,36	38,81	22 896
pomorskie	36,21	26,3	25 308	51,03	26,55	30 396
śląskie	30,09	30,12	27 792	44,75	24,98	32 761
świętokrzyskie	15,36	23,76	19 274	27,94	39,07	23 741
warmińsko-mazurskie	23,81	22,26	19 709	45,25	24,15	22 961
wielkopolskie	26,58	20,97	27 553	58,60	21,04	32 266

zachodniopomorskie	25,87	22,18	23 924	48,96	24,05	27 708
korelacja	0,51	0,00		0,52	-0,23	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW: http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menu01&news_cat_id=20&layout=1 oraz GUS: http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, 25.03.2011 r.

Tabela 8. Porównanie stopy bezrobocia oraz wyników wyborów do Sejmu w 2005 i 2007.

województwo	2005		bezrobocie	2007		bezrobocie
	PO	PiS		PO	PiS	
dolnośląskie	28,34	24,63	20,6	53,20	28,40	11,4
kujawsko-pomorskie	19,72	23,69	22,3	39,27	26,75	14,9
lubelskie	14,66	23,71	17,0	24,09	39,51	13,0
lubuskie	24,21	22,84	23,0	47,06	22,47	14,0
łódzkie	18,51	23,09	17,9	30,46	35,14	11,2
małopolskie	24,90	36,13	13,8	32,21	45,64	8,7
mazowieckie	24,36	28,47	13,8	45,17	35,63	9,0
opolskie	24,24	20,53	18,7	46,58	22,87	11,9
podkarpackie	15,92	36,41	18,5	27,81	48,43	14,2
podlaskie	15,25	28,46	15,6	32,36	38,81	10,4
pomorskie	36,21	26,30	19,2	51,03	26,55	10,7
śląskie	30,09	30,12	15,5	44,75	24,98	9,2
świętokrzyskie	15,36	23,76	20,6	27,94	39,07	14,9
warmińsko-mazurskie	23,81	22,26	27,2	45,25	24,15	18,7
wielkopolskie	26,58	20,97	14,6	58,60	21,04	7,8
zachodniopomorskie	25,87	22,18	25,6	48,96	24,05	16,4
korelacja	0,03	-0,48		-0,17	-0,12	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW: http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menu01&news_cat_id=20&layout=1 oraz GUS: http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, 25.03.2011 r.

Również porównanie wyników wyborczych z bezrobociem nie pozwala na zbyt jednoznaczne wnioski. PO wygrywała zarówno w regionach o małym bezrobociu (np. Wielkopolska), jak i tam, gdzie było ono najwyższe w Polsce (Zachodniopomorskie czy Warmińsko-Mazurskie). W przypadku PiS zaś poziom bezrobocia w regionach, gdzie uży-

skało ono najwięcej głosów pozostawał średni (gdzieniedzie nawet potem spadając), w niektórych przypadkach wysoki (Świętokrzyskie).

Tabela 9. Porównanie struktury zatrudnienia oraz wyników wyborów do Sejmu w 2005 i 2007 r.

województwo	rolnictwo		przemysł i budownictwo		handel i usługi		2005		2007	
	2005	2007	2005	2007	2005	2007	PO	PiS	PO	PiS
dolnośląskie	10,85	9,97	35,37	36,19	53,78	53,84	28,34	24,63	53,2	28,40
kujawsko-pomorskie	22,85	21,48	31,09	32,19	46,06	46,34	19,72	23,69	39,27	26,75
lubelskie	44,80	43,83	17,82	18,10	37,38	38,07	14,66	23,71	24,09	39,51
lubuskie	11,84	11,07	35,01	36,56	53,15	52,36	24,21	22,84	47,06	22,47
łódzkie	27,48	25,87	29,56	30,13	42,95	44,00	18,51	23,09	30,46	35,14
małopolskie	23,02	21,81	26,84	27,28	50,14	50,91	24,90	36,13	32,21	45,64
mazowieckie	19,75	18,76	20,65	21,28	59,59	59,96	24,36	28,47	45,17	35,63
opolskie	21,54	20,61	32,21	33,13	46,25	46,26	24,24	20,53	46,58	22,87
podkarpackie	29,39	28,07	28,96	30,24	41,66	41,69	15,92	36,41	27,81	48,43
podlaskie	42,54	40,52	17,95	19,61	39,52	39,87	15,25	28,46	32,36	38,81
pomorskie	11,94	11,14	32,19	33,33	55,86	55,53	36,21	26,30	51,03	26,55
śląskie	6,01	5,68	42,58	42,70	51,40	51,62	30,09	30,12	44,75	24,98
świętokrzyskie	40,41	39,10	22,14	23,96	37,45	36,94	15,36	23,76	27,94	39,07
warmińsko-mazurskie	20,51	19,56	31,23	32,67	48,26	47,78	23,81	22,26	45,25	24,15
wielkopolskie	21,49	20,28	34,57	34,94	43,94	44,78	26,58	20,97	58,6	21,04
zachodniopomorskie	12,25	11,82	30,71	31,41	57,04	56,77	25,87	22,18	48,96	24,05
<i>rolnictwo</i>							-0,87	0,06	-0,78	0,64
<i>przemysł i budownictwo</i>							0,67	-0,13	0,64	-0,66
<i>handel i usługi</i>							0,79	0,03	0,67	-0,42

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW: http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menu01&news_cat_id=20&layout=1 oraz GUS: http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, 26.03.2011 r.

Związki między strukturą zatrudnienia a wynikami obu partii w wielu przypadkach są dość wyraźne. W przypadku PO zachodzi korelacja dodatnia w stosunku do sektora przemysłowego i budowlanego oraz negatywna w przypadku rolnictwa. Oznacza to, że partia ta cieszyła się największym poparciem właśnie w regionach o charakterze przemysłowo-usługowym, a więc przede wszystkim w miastach.

W przypadku PiS w roku 2005 nie można było zaobserwować jednoznaczniego związku, który pojawił się jednak w roku 2007. Partia ta cieszyła się największym poparciem w regionach rolniczych, najmniejszym w przemysłowych. W przypadku handlu i usług związek nie był aż tak silny.

Tabela 10. Porównanie wskaźnika urbanizacji oraz wyników wyborów do Sejmu w 2005 i 2007 r.

województwo	2005		2007		urbanizacja	
	PO	PiS	PO	PiS	2005	2007
dolnośląskie	28,34	24,63	53,20	28,40	70,95	70,54
kujawsko-pomorskie	19,72	23,69	39,27	26,75	61,12	60,67
lubelskie	14,66	23,71	24,09	39,51	46,11	46,01
lubuskie	24,21	22,84	47,06	22,47	63,91	63,64
łódzkie	18,51	23,09	30,46	35,14	64,43	64,26
małopolskie	24,90	36,13	32,21	45,64	49,18	48,98
mazowieckie	24,36	28,47	45,17	35,63	64,55	64,54
opolskie	24,24	20,53	46,58	22,87	52,50	52,33
podkarpackie	15,92	36,41	27,81	48,43	40,10	40,25
podlaskie	15,25	28,46	32,36	38,81	58,84	59,24
pomorskie	36,21	26,30	51,03	26,55	67,05	66,47
śląskie	30,09	30,12	44,75	24,98	78,62	78,35
świętokrzyskie	15,36	23,76	27,94	39,07	45,31	45,27
warmińsko-mazurskie	23,81	22,26	45,25	24,15	59,52	59,39
wielkopolskie	26,58	20,97	58,6	21,04	56,80	56,34
zachodniopomorskie	25,87	22,18	48,96	24,05	68,80	68,55
korelacja	0,67	-0,24	0,62	-0,63		

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW:

http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menu01&news_cat_id=20&layout=1
 oraz GUS: http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, 26.03.2011 r.

Poziom korelacji między stopniem urbanizacji a wynikami wyborczymi poszczególnych partii jest pochodną danych dotyczących zatrudnienia. W przypadku PO ten związek jest jednoznacznie proporcjonalny, co pozwala stwierdzić, że jest to partia o elektoracie w dużym stopniu miejskim, w przypadku PiS w 2007 r. związek nabiera dość wyraźnego charakteru, co sugeruje, że to ta partia cieszy się większym poparciem na wsi.

Tabela 11. Porównanie struktury wykształcenia oraz wyborów do Sejmu z 2005 i 2007.

województwo	wykształcenie			2005		2007	
	wyższe	policealne, średnie, zasadnicze zawodowe	podsta- wowe, niepełne podsta- wowe, brak	PO	PiS	PO	PiS
dolnośląskie	10,06	57,36	32,58	28,34	24,63	53,20	28,40
kujawsko- pomorskie	8,42	56,55	35,03	19,72	23,69	39,27	26,75
lubelskie	9,43	51,57	39,01	14,66	23,71	24,09	39,51
lubuskie	8,30	57,56	34,13	24,21	22,84	47,06	22,47
łódzkie	9,37	53,42	37,21	18,51	23,09	30,46	35,14
małopolskie	10,24	57,18	32,58	24,9	36,13	32,21	45,64
mazowieckie	14,21	54,12	31,67	24,36	28,47	45,17	35,63
opolskie	8,47	56,87	34,66	24,24	20,53	46,58	22,87
podkarpackie	8,56	55,07	36,37	15,92	36,41	27,81	48,43
podlaskie	9,28	49,69	41,03	15,25	28,46	32,36	38,81
pomorskie	11,16	56,87	31,97	36,21	26,30	51,03	26,55
śląskie	9,28	60,84	29,89	30,09	30,12	44,75	24,98
świętokrzyskie	9,20	52,62	38,18	15,36	23,76	27,94	39,07
warmińsko- mazurskie	8,48	51,44	40,09	23,81	22,26	45,25	24,15
wielkopolskie	9,32	57,89	32,79	26,58	20,97	58,60	21,04
zachodniopo- morskie	10,21	54,83	34,96	25,87	22,18	48,96	24,05
wyższe				0,33	0,22	0,19	0,15
policealne, średnie, zasadnicze zawodowe				0,69	0,12	0,55	-0,43
podstawowe, niepełne podstawowe, brak				-0,77	-0,20	-0,59	0,32

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW:

http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menu01&news_cat_id=20&layout=1
oraz GUS: http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, 28.03.2011

r.

Analiza danych dotyczących struktury wykształcenia w poszczególnych województwach dostarcza tylko częściowych zbieżności. W 2005 r., a słabiej także w 2007 r. widoczna była dodatnia korelacja między wykształceniem średnim oraz negatywna między wykształce-

niem podstawowym a poparciem dla PO. W pozostałych przypadkach nie można mówić o jednoznacznych zależnościach.

W odniesieniu do innych wskaźników świadczących o kondycji gospodarczej regionów również brak było wyraźnych korelacji. W przypadku poziomu wynagrodzeń dla PO wynosiła ona w 2005 r. 0,46, dwa lata później – 0,37, natomiast dla PiS odpowiednio: 0,18 i -0,05. Podobnie było w przypadku dochodów województw na mieszkańca (PO: 0,45 i 0,38, PiS: -0,02 i -0,16)³.

CZYNNIKI KULTUROWO-HISTORYCZNE

W TEJ GRUPIE WYRÓZNIŁO DWA ZASADNICZE CZYNNIKI ODGRYWAJĄCE DUŻĄ ROLĘ W SPOŁECZEŃSTWIE POLSKIM. PIERWSZYM JEST RELIGIJNOŚĆ, DRUGIM NATOMIAST HISTORIA DANEGO REGIONU. Z UWAGI NA ZNACZENIE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE I JEGO OBECNOŚĆ W DISKURSIE PUBLICZNYM ISTOTNYM CZYNNIKIEM WYDaje SIĘ POWIĄZANIE RELIGIJNOŚCI MIESZKAŃCÓW POSZCZEGÓLNYCH DIECEZJI Z WYNIKAMI WYBORCZYMI PO I PiS. Z UWAGI NA BRAK DANYCH DOTYCZĄCYCH WYZNANIA NAJWŁAŚCIWSZYM MIERNIKIEM WYDają SIĘ TUTAJ STATYSTYKI KOŚCIELNE DOTYCZĄCE UCZESTNICTWA W NIEDZIELNEJ MSZY ŚWIĘTEJ (LICZBA *dominicanos*). W 10 DIECEZJACH⁴, W KTÓRYCH TEN ODSETEK BYŁ NAJMNIEJSZY (DO 29,1 DO 37,1) W ROKU 2005 POPARCIE DLA PO NA OGÓŁ OSCYLOWAŁO W GRANICACH ŚREDNIEGO WYNIKU KRAJOWEGO LUB NIECO POWYŻEJ. WYJĄTKIEM BYŁY TUTAJ DIECEZJA PŁOCKA I ŁOWICKA, GDZIE WYNIKI TE BYŁY ZNACZNIE NIŻSZE. W PRZYPADKU PiS WE WSZYSTKICH DIECEZJACH WYNIKI BYŁY O KILKA PROCENT NIŻSZE OD WYNIKU KRAJOWEGO. W ODNIESIENIU DO 10 DIECEZJI⁵, GDZIE WSKAŹNIK *dominicanos* BYŁ NAJWYŻSZY (49,9-71,1) POPARCIE DLA PO BYŁO NAJWYŻSZE W OPOLSKIEJ I PELPLIŃSKIEJ (CHOĆ NA KASZUBACH POPARCIE DLA PiS TAKŻE BYŁO WYSOKIE), PRZEKRACZAJĄC ŚREDNIĄ KRAJOWĄ. W POZOSTAŁYCH PRZYPADKACH BYŁO ONO NIŻSZE OD KRAJOWEGO O KILKA PROCENT (WYJĄTEK TO DIECEZJE PODKARPACKIE – TAM O OK. 10%). W PRZYPADKU PiS NATOMIAST W WIĘKSZOŚCI Z TYCH DIECEZJI WSKAŹNIK *dominicanos* BYŁ WYSOKI (W TYM NAJWYŻSZY W KRAJU). WYJĄTEK STANOWIŁA TUTAJ OPOLSCZYŻNA. PODOBNE OBSERWACJE MOŻNA ZAUWAŻYĆ 2 LATA PÓŹNIEJ – W 10 DIECEZJACH, GDZIE LICZBA *dominicanos* BYŁA NAJMNIEJSZA⁶

³ Do obliczenia wymienionych wskaźników wykorzystano dane Głównego Urzędu Statystycznego oraz Państwowej Komisji Wyborczej dla odpowiednich lat.

⁴ Łódzka, szczecińsko-kamieńska, koszalińsko-kołobrzeska, sosnowiecka, elbląska, łowicka, świdnicka, legnicka, zielonogórsko-gorzowska i plocka.

⁵ Rzeszowska, tarnowska, przemyska, zamojsko-lubaczowska, krakowska, pelplińska, bielsko-żywiecka, opolska, siedlecka, sandomierska.

⁶ Łódzka, szczecińsko-kamieńska, koszalińsko-kołobrzeska, elbląska, warszawska,

zwyciężyła PO, natomiast w 10 diecezjach, gdzie była ona największa⁷, wyniki ponad średnią krajową uzyskało PiS. Wyjątkiem była tutaj diecezja opolska, a także pelplińska i bielsko-żywiecka, gdzie poparcie i dla PO i dla PiS było ponadprzeciętne⁸.

Tabela 12. Porównanie wyników wyborów w miastach na Ziemiach Zachodnich i Północnych w l. 2005-2010.

miasto	2005 (Sejm)		2005 (II tura)		2007 (Sejm)		2010 (II tura)	
	PiS	PO	L. Kaczyński	D. Tusk	PiS	PO	J. Kaczyński	B. Komorowski
Olsztyn	23,72	31,96	40,16	59,84	22,50	53,75	33,05	66,95
Elbląg	28,02	31,32	43,53	56,47	25,97	49,07	37,30	62,70
Gdańsk	26,26	46,14	37,88	62,12	26,61	59,65	32,20	67,80
Szczecin	25,06	32,36	39,49	60,51	25,21	50,94	35,46	64,54
Koszalin	19,69	25,94	40,08	59,92	20,91	50,74	29,07	70,93
Słupsk	26,46	23,45	42,11	57,35	23,30	50,45	31,52	68,48
Piła	18,94	32,47	39,71	60,29	22,34	51,55	30,55	69,45
Gorzów Wlkp.	35,46	20,38	45,55	54,45	25,88	47,75	33,92	66,08
Zielona Góra	19,57	31,26	36,35	63,65	20,48	51,90	28,59	71,41
Legnica	24,92	23,18	46,83	53,17	28,65	44,63	40,39	59,31
Jelenia Góra	23,43	31,43	38,01	61,99	22,99	53,20	32,77	67,23
Wrocław	26,80	36,79	41,25	58,75	27,02	58,21	35,43	64,57
Wałbrzych	22,00	27,51	42,24	57,76	22,17	48,49	31,96	68,04
Opole	20,53	24,24	33,12	66,88	18,17	58,50	26,24	73,76

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW: http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menu01&news_cat_id=20&layout=1, 31.03.2011 r.

Częstym tematem analiz jest także zestawianie wyników wyborczych ze zmianami granic Polski w XX w. Pod tym względem można wyróżnić w Polsce cztery swoiste regiony: Ziemie Zachodnie i Północne (tzw. Ziemie Odzyskane), które zostały przyłączone do Polski po II wojnie światowej i zostały zasiedlone przez osadników z Polski central-

sosnowiecka, zielonogórska-gorzowska, warmińska, legnicka, plocka.

⁷ Tarnowska, rzeszowska, przemyska, drohiczyńska, krakowska, pelplińska, opolska, bielsko-żywiecka, zamojsko-lubaczowska, łomżyńska.

⁸ Dane dotyczące odsetku *dominantes* pochodzą z Instytut Statystyk Kościoła Katolickiego: <http://iskk.pl/kosciolnaswiecie.html>, 31.03.2011 r.

nej oraz repatriantów z Kresów Wschodnich, ziemie dawnego zaboru pruskiego (Poznańskie, Pomorze Gdańskie, część Górnego Śląska), nacechowane w XIX w. walką z germanizacją, a w XX różnorodnymi relacjami autochtonów z władzami centralnymi, tereny dawnego zaboru austriackiego (część Śląska Cieszyńskiego i Galicji), których społeczność charakteryzowała się często dużym konserwatyzmem oraz ziemie dawnego zaboru rosyjskiego (Królestwo Polskie oraz obwód białostocki), których historię cechowała rusyfikacja, a także stosunkowo zapóźnienie w przebiegu niektórych procesów społeczno-gospodarczych (dostrzegane także w pewnym stopniu w Galicji).

Na tzw. Ziemiach Odzyskanych w większości dawnych i obecnych miast wojewódzkich we wszystkich wyborach wygrywała PO. Wyjątkiem były Słupsk, Gorzów Wielkopolski i Legnica, gdzie w wyborach z 2005 r. wygrało PiS. Warto również zwrócić uwagę na stosunkowo wysokie wyniki PiS w Legnicy, Gorzowie Wielkopolski, Elblągu, Wrocławiu i Szczecinie, jakie utrzymywały się przez większość omawianego okresu.

W miastach dawnego zaboru pruskiego, które należały do II Rzeczypospolitej zauważyć można przewagę PO. W roku 2005 w województwie kujawsko-pomorskim i śląskim nie miała ona jeszcze tak wyraźnego charakteru. Warto także zauważyć, że poparcie dla PiS w tych regionach było nieco wyższe niż w Wielkopolsce.

Tabela 13. Porównanie wyników wyborów w miastach b. zaboru pruskiego w l. 2005-2010.

miasto	2005 (Sejm)		2005 (II tura)		2007 (Sejm)		2010 (II tura)	
	PiS	PO	L. Kaczyński	D. Tusk	PiS	PO	J. Kaczyński	B. Komorowski
Toruń	27,05	28,46	46,65	53,35	27,04	49,34	36,62	63,38
Bydgoszcz	28,25	23,78	47,46	52,54	25,46	50,05	34,77	65,23
Poznań	26,30	38,02	33,28	66,72	20,82	59,65	27,69	72,31
Leszno	17,24	32,77	49,81	65,66	19,11	53,95	30,71	69,21
Katowice	26,90	38,81	41,17	53,02	27,90	53,30	36,24	63,76

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW: http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menuo1&news_cat_id=20&layout=1, 31.03.2011 r.

W miastach dawnego Królestwa Polskiego (oraz obwodu białostockiego) w pierwszych wyborach parlamentarnych i prezydenckich

widać wyraźną przewagę PiS (z wyjątkiem największych miast – Warszawy, Łodzi, a także miast położonych przy dawnej zachodniej granicy zaboru). Elekcje w 2007 i 2010 pokazują, że w wielu okręgach, szczególnie w miastach, coraz silniejszą pozycję zaczęła uzyskiwać PO, choć można zauważyć, iż w wielu rejonach (np. Lubelszczyzna, Podlasie, wschodnie Mazowsze) pozycja PiS wciąż była silna.

Tabela 14. Porównanie wyników wyborów w miastach b. zaboru rosyjskiego w l. 2005-2010.

miasto	2005 (Sejm)		2005 (II tura)		2007 (Sejm)		2010 (II tura)	
	PiS	PO	L. Kaczyński	D. Tusk	PiS	PO	J. Kaczyński	B. Komorowski
Włocławek	23,33	21,04	47,07	52,93	23,29	43,60	33,95	66,05
Konin	25,47	25,69	51,87	48,13	29,89	42,27	45,59	54,41
Kalisz	28,15	24,11	45,73	54,27	26,94	43,94	38,42	61,58
Sieradz	22,87	18,97	55,66	44,34	30,19	38,22	47,87	52,13
Płock	32,47	21,85	54,11	45,89	29,60	41,88	46,41	53,59
Ciechanów	24,36	19,60	58,32	41,68	31,03	35,38	52,10	47,90
Warszawa	29,93	33,07	40,34	59,66	27,66	54,01	36,64	63,36
Ostrołęka	46,87	13,45	62,45	21,80	43,45	34,13	54,24	45,76
Łomża	33,20	23,11	64,18	35,82	41,80	35,09	55,54	44,46
Białystok	32,02	23,67	50,09	49,91	31,75	44,43	42,27	57,73
Suwałki	36,38	19,04	58,03	41,97	32,62	38,05	42,86	57,14
Skierniewice	27,72	21,20	52,19	47,81	30,59	42,82	46,03	53,97
Łódź	25,00	25,14	44,90	55,10	26,66	47,12	36,11	63,89
Piotrków Tryb.	28,85	22,62	58,41	41,59	35,06	39,01	50,92	49,08
Radom	34,62	22,87	59,70	47,30	40,71	38,83	54,91	45,09
Kielce	29,97	23,45	50,27	49,73	35,09	38,94	45,00	55,00
Częstochowa	30,08	28,87	47,19	52,81	28,84	46,20	39,93	60,07
Lublin	31,63	25,31	56,08	43,92	36,59	41,22	50,25	49,75
Siedlce	28,79	18,59	60,57	39,43	34,16	34,50	54,64	45,36
Biała Podlaska	25,05	19,60	60,13	39,87	36,20	38,13	51,44	48,56
Chełm	27,36	18,68	58,64	41,36	32,01	36,21	47,86	52,14
Zamość	34,29	16,02	64,22	35,78	39,44	32,60	52,95	47,05

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW: http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menu01&news_cat_id=20&layout=1,1.04.2011.r.

W przypadku miast dawnej Galicji (w przypadku Bielska-Białej także Śląska Cieszyńskiego) należących do II RP widać stosunko-

wo silną pozycję PiS. Wygrało ono wybory parlamentarne w 2005 r., w 2007 utrzymał przewagę jedynie w Nowym Sączu, ale w większości miast różnica między głosami oddanymi na PO i PiS była dość nieduża. W wyborach prezydenckich Lech Kaczyński zwyciężył w większości miast w 2005, zaś jego brat jedynie w Nowym Sączu i Krośnie, choć i w tym przypadku różnice głosów były niewielkie. Wyraźnie silną pozycję PO miała natomiast w Krakowie i Bielsku-Białej we wszystkich wyborach.

Tabela 15. Porównanie wyników wyborów w miastach byłego zaboru austriackiego w l. 2005-2010.

miasto	2005 (Sejm)		2005 (II tura)		2007 (Sejm)		2010 (II tura)	
	PiS	PO	L. Kaczyński	D. Tusk	PiS	PO	J. Kaczyński	B. Komorowski
Bielsko-Biała	35,89	30,16	46,98	53,02	31,43	48,71	38,96	61,04
Kraków	39,21	33,98	44,70	55,30	31,55	52,57	39,92	60,08
Tarnów	37,07	23,83	55,36	44,64	35,88	43,60	47,53	52,47
Nowy Sącz	37,49	25,50	61,31	38,69	51,35	28,76	55,37	44,63
Rzeszów	40,02	23,41	56,81	43,19	35,43	41,35	48,89	51,11
Tarnobrzeg	32,03	20,83	55,41	45,59	33,67	37,66	46,18	53,82
Przemyśl	38,11	22,41	59,68	40,32	36,38	46,15	47,35	52,65
Krosno	32,94	26,70	58,64	41,36	36,50	43,62	50,27	49,73

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW: http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menu01&news_cat_id=20&layout=1, 1.04.2011 r.

Ostatnim czynnikiem, który ma charakter uzupełniający w analizie geografii wyborczej stanowią preferencje okręgów, zamieszkiwanych w sposób zwarty przez mniejszości narodowe oraz wyznaniowe. W Polsce takimi rejonami jest Śląsk Cieszyński (mniejszość ewangelicka), Opolszczyzna (mniejszość niemiecka), południowe Podlasie (powiaty: białostocki, hajnowski, siemiatycki, bielski, sokólski – mniejszość białoruska, także Ukraińcy, ponadto są to tereny zamieszkiwane przez wyznawców prawosławia) oraz gmina Puńsk na Suwalszczyźnie (mniejszość litewska). We wszystkich tych rejonach w wyborach poparcie dla PiS jest wyraźnie niższe, ponadprzeciętne wyniki natomiast uzyskuje często PO.

WNIOSKI

POWYŻSZĄ ANALIZĘ można zakończyć następującymi wnioskami dotyczącymi zarówno podziału głosów w poszczególnych regionach, jak i przyczynami takiego stanu rzeczy. Jak się okazało czynnikiem najsilniej różnicującym były granice historyczne: poparcie dla PO było największe na Ziemiach Zachodnich i Północnych, a także na Pomorzu i w Wielkopolsce, natomiast PiS w dawnej Galicji i Królestwie Polskim. Oczywiście zdarzały się tutaj wyjątki takie jak Legnicko-Głogowskie Zagłębie Miedziowe, gdzie dużą popularnością cieszyło się PiS czy okolice Hajnówki, gdzie znacznie lepsze wyniki notowała PO. Podział społeczno-ekonomiczny sprawdzał się tylko częściowo: PO co prawda odnosiła sukcesy w wielkich miastach i aglomeracjach, ale także w borykających się z licznymi problemami powiatami na Pomorzu Zachodnim, Warmii i Mazurach, Ziemi Lubuskiej czy w Sudetach, natomiast poparcie dla PiS na Podkarpaciu czy Lubelszczyźnie nie zmieniało się mimo spadku bezrobocia i polepszenia sytuacji ekonomicznej na wschodzie Polski. Istotnym czynnikiem jest też religijność, choć również i w tym przypadku nie można mówić o dużej zbieżności: co prawda w najbardziej religijnych diecezjach zwyciężało PiS, jednak w tradycyjnie przywiązanych do religii Wielkopolsce i na Opolszczyźnie już PO. Partia ta odnosiła sukcesy również na mniej religijnym zachodzie Polski, jednak już nie w diecezjach Polski środkowej, gdzie również odnotowano niski wskaźnik praktyk niedzielnych. Oznacza to, że w analizie zachowań wyborczych należy zwracać uwagę na strukturę społeczną ukształtowaną przez czynniki historyczne oraz mentalność, będącą często jeszcze pozostałością po dawnych podziałach.

W powyższej analizie nie sposób nie zauważyć również pewnej zmienności preferencji. Obok wymienionych wcześniej bastionów pojawiły się także swoiste „pogranicza wyborcze”, takie jak województwo Śląskie czy Kujawsko-Pomorskie, gdzie obie partie uzyskiwały podobną ilość głosów. Z czasem to „pogranicze” przesuwało się w kierunku Łódzkiego, Mazowieckiego i Podlaskiego. W kolejnych wyborach PO zaczęła odnosić sukcesy w niektórych regionach kojarzonych do tej pory z PiS, jak np. Małopolska, Podlasie czy Lubelszczyzna. W niektórych przypadkach granice przedrozbiorowe nie w pełni pokrywają się z linią podziału PO-PiS (np. Zagłębie Dąbrowskie z dawnego Królestwa, gdzie zwyciężała PO). Oznacza to, że dawne podziały zostały w pewnym stopniu naruszone także przez powojenne migracje i zmiany mentalności przybyszów. Ta dynamika może wynikać z koniunktury politycznej obu partii, a także zmian programowych, zmiany sytuacji

w poszczególnych regionach, co nakazuje badanie nie tylko trwałości podziałów historycznych, ale także procesów społecznych i migracji ludności w analizie geografii wyborczej Polski.

SUMMARY

THE COMPETITION between Civic Platform (PO) and Law and Justice (PiS) in recent 5 years has led to the reflection about the territorial aspect of these divisions. Particulary interesting is the distribution of votes. A few tendentions like presence of historical divisions can be observed. The aim of this paper is to analyse these divisions and the main factors of their occurrence.

NOTA O AUTORZE

Marcin Skobrtal [mskobrtal@wp.pl] – ur. 1984 w Wałbrzychu, absolwent politologii na UAM, doktorant w Zakładzie Studiów Strategicznych WNPiD UAM, autor kilkunastu artykułów i współredaktor pracy zbiorowej, zainteresowania badawcze: nacjonalizm i kwestie narodowościowe (ze szczególnym uwzględnieniem Europy Środkowej), geografia wyborcza.